

Enhjørningen Corfitz Ulfeldt

Af Knud J.V. Jespersen

Steffen Heiberg: *Enhjørningen. Corfitz Ulfeldt*. (Gyldendal, 1993). 285 s. + 16 s. ill., 368 kr.

Tiden råber på biografier – og vi får dem. Fra alle landets forlag flyder de i en lind strøm, gode og dårlige imellem hinanden – flest i sidstnævnte kategori. Den biografiske genre er nemlig svær at bemestre med sit dobbelte krav om talent for medleven og evne til distance. Den faghistoriske biograf må bestandig være på vagt for at holde balancen mellem intuitiv indlevelse og traditionel kildekritik, for at det resulterende portræt både kan blive helstøbt og overbevisende. Der er med andre ord tale om en genre, som kræver betydelig faglig og menneskelig modenhed, hvortil også kommer et element af kunstnerisk begavelse. Kun få er i besiddelse af alle disse forudsætninger, og sandt at sige har det faghistoriske studium vel heller ikke hidtil bidraget særlig målrettet til at styrke dem. Heri ligger måske en slags forklaring på, at en hel del historiske biografier ender med at mislykkes – således forstået, at resultatet enten bliver for privat og ukontrollabelt, fordi for meget baseres på indlevelse, eller for mangelfuldt som følge af for stor bundethed til den positive kildekritik. I modsætning til det angelsaksiske historikermiljø, som kan opvise en lang og fornem biografisk tradition, er det en sjældenhed på dansk grund at antræffe en historiker, som med held evner at operere i dette vanskelige grænseland.

Steffen Heiberg er en af disse sjældne historikere. Det demonstrerede han allerede for en hel del år siden med en lang

række velskrevne og præcise artikler til 3. udgave af *Dansk biografisk leksikon*, i hovedsagen om 1600-tals personligheder. For alvor slog han i 1988 sit navn fast som historisk biografisk forfatter med det store værk om Christian 4., som fik mange anmelderroser og med rette blev betegnet som det moderne standardværk om den livslystne konge og hans tid. Nu har han altså slået til igen med bogen om Corfitz Ulfeldt, samme konges protegé, svigersøn og sluttelig argeste modstander.

Lad det straks være slået fast, at Heiberg med denne bog har leveret en aldeles fremragende karakteristik af en af de besynderligste skikkelser i vor nyere historie. Bogen indledes med et afsnit om Ulfeldt-slægten og rundes af med en kort epilog. I sidstnævnte redegøres der kort for Ulfeldt-børnenes videre skæbne, og det hele afrundes med en kortfattet omtale af rigshofmesterens sønnesøn Corfitz Anton Ulfeldt, der i 1700-tallet genrejste familiens ære som ungarsk kansler og kejserlig udenrigsminister. Hans død i 1769 som slægtens sidste mand var det endelige punktum i Ulfeldt-slægtens lange saga. Dermed er rammen lagt om denne sagas mest dramatiske kapitel, nemlig historien om rigshofmester Corfitz Ulfeldts livsdrama, bogens egentlige anliggende.

I 16 rappe og yderst velskrevne kapitler følger vi dette drama fra Corfitz' fødsel 1606 på Hagenskov Slot til hans ensomme død februar 1664 i en åben båd på Rhinen forladt af alle og jaget af den danske konges udsendte agenter. Vi hører om hans langvarige, omhyggelige uddannelse i det store udland til ver-

densmand og skønånd, om hans giftermål 1636 med kongedatteren Leonora Christina, som bragte ham ind i kredsen af kongelige svigersønner, om hans bratte opstigen til magtens tinder som Københavns statholder fra 1639 og fra 1643 som rigshofmester – et embede, som en kort periode i midten af 1640'erne gjorde ham til rigets mest magtfulde person – kongen ikke undtaget – og desuden blev ham en kilde til umådelig rigdom. I enkeltheder følger vi hans på én gang geniale og bizarre optræden på den storpolitiske scene, hans dybe fald, så snart Frederik 3. følte sig sikker i sadlen, hans karriere som landsforræder under første Karl Gustav-krig, fængselsopholdet på Hammershus og de afsluttende fantasifulde forsøg på at bevæge Europas fyrster til at styrte Frederik 3. – et levnedsløb, som i sin grandiose svingen mellem dyb tragik og renlivet farce savner sidestykke i Danmarkshistorien. Selv en Alberti falder i denne henseende flere hestelængder bagud.

Bogens målgruppe er tydeligvis det, som forlagsfolk vist benævner »det konfektædende publikum«, den dannede læser. Det ses af det letløbende sprog, den manglende forskningsdiskussion og det diskrete noteapparat. Sidstnævnte afslører ikke desto mindre, at der bag fremstillingen ligger omfattende primærstudier i danske og udenlandske arkiver samt stor fortrolighed med den omfattende Ulfeldt-litteratur. Trods det populærvidenskabelige sigte går Heiberg ikke på kompromis med gængse faghistoriske normkrav, og beskrivelserne af såvel den store som den lille politik er kompetente og indsigtfulde. I bedste forstand er der tale om god og bundsolid populærhistorie.

Som naturligt når det drejer sig om en biografi, er fremstillingen disponeret kronologisk omkring hovedbegivenheder i Ulfeldts liv. Deri minder bogen om den leksikonartikel, som Heiberg i 1984

skrev om rigshofmesteren i *Dansk biografisk leksikon*. Mange af de vurderinger og domme, som fremsattes i leksikonartiklen, genfindes i bogen. Artiklen er tydeligvis bogens skelet; men det større råderum i bogen har dog givet mulighed for rigere nuanceringer.

Bogen rummer imidlertid også en del nye momenter i forhold til artiklen, hvoraf her skal fremhæves nogle få. Det gælder først og fremmest påstanden om, at Ulfeldt hovedparten af sit liv i det skjulte skulle have været katolik og i hvert fald fra midten af 1640'erne nærmest skulle have virket som hemmelig pave-agent i Danmark under kodenavnet Enhjørningen – deraf bogens titel. Dette fantastiske aspekt blev for alvor bragt ind i Ulfeldt-forskningen i 1987 af Vello Helk, som i øvrigt også har stillet sin store kopisamling vedrørende Ulfeldt fra Vatikanarkivet til Heibergs rådighed. Denne mærkelige sag nævnes naturligvis slet ikke i leksikonartiklen; men i nærværende fremstilling spiller den nærmest hovedrollen i fortolkningen af Ulfeldts adfærd, ikke mindst i forholdet til den svenske dronning Christina.

Den tanke, at Danmarks rigshofmester var kryptokatolik, er svimlende – det svarer vel cirka til, at landets statsminister på den kolde krigs højdepunkt var blevet afsløret som KGB-agent. Man har da også en fornemmelse af, at Heiberg har det en smule svært med den. Da den første gang luftes s. 71-75, tør han ikke rigtig drage nogen klar konklusion, og endnu s. 78 udtrykker han sig forbeholdent. Men umærkeligt accepterer han påstanden, og efterhånden bliver forbeholdene svagere for til sidst helt at forsvinde. S. 145 præsenteres det således som en kendsgerning, at Ulfeldt i lighed med dronning Christina havde bekendt sin hemmelige tro for Vatikanet, og derefter fremtræder Ulfeldts katolicisme som et veletableret faktum. En lidt bedre afklaret holdning

på dette ikke uvæsentlige punkt havde nok været ønskelig.

Også hvad angår den for alle involverede uklædelige Dina-sag (s. 103-117) bringer bogen nye enkeltheder, som ikke gør hoffet ære. I en form så fængslende som en spændingsroman leverer Heiberg den hidtil grundigste gennemlysning af denne ulyksalige skæg-og-blåbriller sag. I samme boldgade er det også værd at notere sig, at Heiberg ved et veritabelt detektivarbejde har haft held til at kaste nyt lys over Ulfeldts mulige rolle i den såkaldte Malmøssammensværgelse under den anden Karl Gustav-krig (s. 173ff.). Hans velbegrundede konklusion er, at Ulfeldt i bitterhed over, hvad han følte som dårlig behandling fra den svenske regerings side, synes at have spillet en rolle som hemmelig dansk kontaktperson i den mislykkede affære. Denne erkendelse åbner for helt ny indsigt i arten og omfanget af de fantasifulde danske *Special Operations* bag de svenske linier under den sidste Karl Gustav-krig.

Endelig er det med langt større klarhed end hidtil lykkedes Heiberg at kaste lys over Ulfeldts mildt sagt vidtløftige pengetransaktioner, som hvad opfindsomhed og omfang angår må få vore dages selskabstømmere til at blegne af misundelse. Heiberg har i denne forbindelse gjort et kildemæssigt kup ved i

den nederlandske Vekselbanks hovedbog at identificere Ulfeldts hemmelige konto, som i tiden omkring rigshofmesterens fald udviste et astronomisk indestående (s. 118) – et klart indicium på, at Ulfeldt i god tid havde forberedt sig på alle eventualiteter.

Denne sprudlende række af sensationelle afsløringer fra arkivernes gemmer kombineret med indsigtfuld psykologisk indlevelse sætter Heiberg i stand til at tegne et veldokumenteret omrids af et helt enestående livsløb og en i sjælden grad narcissistisk personlighed med klare psykopatiske træk. Ulfeldts eneste virkelige ambition synes at have været at bringe sig selv i centrum. Disse træk kombineret med en usædvanlig intelligens og stor personlig udstråling gjorde Danmarks rigshofmester til en svindler i verdensformat, eller – med Heibergs egne ord – »et af de få eksempler på kvalificeret vanvid, som Danmarkshistorien kan opvise« (s. 244).

Med denne bog har Heiberg givet os et dygtigt og spændende værk om Corfitz Ulfeldt og hans tid. Faktisk er det af en sådan standard, at det burde oversættes til et hovedsprog – ikke blot fordi Ulfeldt yndede at optræde på verdensscenen, men især fordi det er en god anledning til at vise udlandet, hvad dansk populær historieskrivning formår, når den er bedst.

Københavns Universitets historie 1788-1936

Af Claus Møller Jørgensen

Jette Kjærulff Hellesen, Ole Tuxen, Niels Petersen og Hans Kryger Larsen: »Almindelig historie 1788-1936«, *Københavns Universitet 1479-1979*, bind II, red. Leif Grane

og Kai Hørby. (G.E.C. Gad, 1993). 611 s., 398 kr.

Med dette andet bind af Københavns Universitets almindelige historie er den-